

Constanten in stadsplanning

Op donderdag 3 april 2003 organiseert de werkgroep Stedengeschiedenis in samenwerking met het SISWO een studiemiddag getiteld 'Constanten in stadsplanning: aanleg en uitbreiding van steden van de 12de tot en met de 20ste eeuw'. locatie: SISWO, Plantage Muidersgracht 4 te Amsterdam (020-527 0600).

Dagvoorzitter: dr. Clé Lesger (Universiteit van Amsterdam)

12:30-13:00 dr. Reinout Rutte (stads- en architectuurhistoricus), over 'Stedenpolitiek en stadsplanning in de Lage Landen in de 12de en 13de eeuw'

13:00-13:30 discussie

13:30-14:00 drs. Wim Boerefijn (architectuurhistoricus, Monumenten Advies Bureau Nijmegen) over 'Stedenbouwkundige planning in Europa van de 12de tot de 15de eeuw'

14:00-14:30 discussie

-----pauze-----

15:00-15:30 drs. Jaap Evert Abrahamse (Stadsdeel Amsterdam-Centrum en Gemeentearchief Amsterdam), over 'De optimale stad: context, programma en ontwerp van de 17de-eeuwse stadsuitbreidingen van Amsterdam'

15:30-16:00 discussie

16:00-16:30 drs. Petra Brouwer (architectuurhistoricus, Vrije Universiteit Amsterdam) over 'Waterstaat, landbouw, stedenbouw, planologie. Nieuwe steden in de IJsselmeerpolders'

16:30-17:00 discussie

De studiedag is gratis voor eenieder toegankelijk. Informatie kan worden ingewonnen bij Jan van den Noort (010-436 6014).

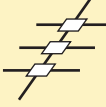
Reinout Rutte, Stedenpolitiek en stadsplanning in de Lage Landen in de 12de en 13de eeuw

Rutte belicht de stedenpolitiek en de stadsplanning van de graven van Vlaanderen en Gelre en van de hertogen van Brabant. Deze landsheren gebruikten in de 12de en 13de eeuw het creëren van steden als instrument voor de politieke organisatie van hun gebied. Door mensen te concentreren op een bepaalde plek in een nederzetting met een markt konden inkomsten en voordelen worden verkregen uit grond, belasting en rechten. Zo was het mogelijk op die plek en in de omgeving daarvan de macht te vestigen en te consolideren.

Rutte werkt zowel vanuit het perspectief van de architectuurhistoricus, als vanuit dat van de historisch-geograaf en de historicus. De eerste beschouwt de stad primair als gebouwde structuur, de tweede als structuur in het landschap. Bij de derde staat de benadering vanuit de schriftelijke bronnen centraal. Rutte combineert deze benaderingen en legt de nadruk op de stad in de ruimte. Hij is vooral geïnteresseerd in de totstandkoming van patronen van steden in het landschap en in de motieven die daaraan ten grondslag lagen.

Wim Boerefijn, Stedenbouwkundige planning in Europa in de 12de tot 15de eeuw

Het is niet zo bekend dat in Europa van de 12de tot de 15de eeuw honderden nieuwe steden werden gesticht. Dat dit veelal gepaard ging met een doelbewuste rationele ruimtelijke planning is evenmin gemeengoed. Voor sommigen zijn rationele planning en Middeleeuwen zelfs nauwelijks te rijmen. Wim Boerefijn zet uiteen dat de stedenbouwkundige planning uit deze periode wel enige erkenning kreeg, maar dat de manier waarop er achteraf tegenaan

wordt gekeken correctie verdient. Aanleiding hiertoe is de recente publicatie van de Duitse auteurs Klaus Humpert en Martin Schenk over de werking van de Middeleeuwse stadsplanning. Hun conclusies stellen teleur en ze maken een methodische denkfout waarin anderen hen zijn voorgegaan. Ze verwarren namelijk de beschrijving van oude stedelijke structuren met de historische ontstaanswijze. Werkelijk inzicht in de Middeleeuwse planningspraktijk blijft daardoor uit.

Jaap Evert Abrahamse, Stadsuitbreidingen van Amsterdam in de 17de eeuw

De uitbreidingen van Amsterdam zijn in de loop der tijd vanuit verschillende invalshoeken bestudeerd. In de literatuur werd de stad van de Gouden Eeuw beschreven vanuit stedentrots en later nationaal chauvinisme; ook werd Amsterdam in kunsthistorische termen beschreven als 'barokke stad' of aan de hand van stadstypologie of stadsbeeld. Opvallend was de aandacht voor besluitvorming en voor formele vergelijkingen tussen Amsterdam en ideaaltypische stadsmodellen. In de loop van de twintigste eeuw deed het idee van de 'ideale' stad zijn intrede. Een Italiaanse vestingstad als Palmanova werd van grotere invloed geacht op het Amsterdamse stadsplan dan de pragmatische stedenbouwkundige systematiek die zich vooral in de zestiende eeuw in Amsterdam ontwikkelde.

Twee aspecten die van doorslaggevend belang waren voor de vorm van de stadsuitbreidingen bleven grotendeels buiten beschouwing. Eerst en vooral de context, de condities waaronder de stad zich ontwikkelde. Bestaande verkavelingen, grondeigendom, waterstaat, bodemgesteldheid, techniek en infrastructuur hadden grote invloed op de vorm van de stad. Daarnaast zijn daar de behoeften van de stad, het programma van de stadsuitbreidingen: stadsverdediging, verkeersruimte en bouwgrond.

Jaap Evert Abrahamse concentreert zich op de vraag in hoeverre het stadsontwerp direct voortkwam uit praktische overwegingen, gedicteerd door de confrontatie van context en programma. Waar zat de ontwerp vrijheid, en hoe werd die ruimte ingevuld? De verhouding tussen functionele elementen en het geheel van het stedelijk systeem kan mogelijk iets zeggen over de aard van het stadsontwerp. Ging het om een 'grand design' of was het een verzameling van losjes samenhangende functionele elementen?

Petra Brouwer, Nieuwe steden in de IJsselmeerpolders

Vier nieuwe polders werden in het dichtbevolkte Nederland van de twintigste eeuw aangelegd: de Wieringermeer (1930), de Noordoostpolder (1942), Oost Flevoland (1957) en Zuid Flevoland (1968). In nog geen halve eeuw tijd werd een reusachtige hoeveelheid land gewonnen, en werden talloze nieuwe dorpen en steden gesticht. Wat begon als een waterstaats- en landbouwkundig project, werd in de loop van de jaren zestig een project voor regionale planning, waarbij het lege land van de polders als opvang moest dienen voor de te vol bevonden Randstad. Die omslag in het denken heeft gezorgd voor een nieuw type stedenbouwkundig plan, de polynucleaire structuur van Almere, maar is ten koste gegaan van Lelystad. Dat had een regionale hoofdstad moeten worden, maar het werd een eindstation van de spoorlijn.

Namens de Werkgroep Stedengeschiedenis
Jan van den Noort